Arti pamor në Normalen e Elbasanit

1909 – 2018.

Modernizimi i edukimit

Bujar Kapllani

(vijon nga numri i kaluar)

Pas këtyre artistëve, pinjollë të Rilindjes Kombëtare që kontribuan në portretizimin e *Normales*, simotër e arsimit të lartë shqiptar, vjen kontributi i artistëve elbasanas të cilët e zhvilluan aktivitetin e tyre pedagogjik në *Normalen* e pas Luftës II Botërore, në vazhdimësinë me emrin *Shkolla Pedagogjike, Instituti i Lartë Pedagogjik* dhe pas viteve '90 me ndryshimet demokratike *Universiteti i Elbasanit*. Aktiviteti i këtyre artistëve hapet me *Bukurosh Sejдинin*, *Vasil Tolin* dhe vazhdon me emrat e piktorëve *Andon Lakuriqi, Xhemal Lufta, Fatbardh Marku, Bujar Kapllani, Luan Qose, Ibrahim Zabzuni, Dhimitër Telezi, Spiro Panariti...*, por dhe emrat e piktorëve të nderuar elbasanas që hapën një shkollë profesionale të pikturës e skulpturës, ku vlen të përmenden *Bukurosh Sejдинi, Andon Lakuriqi, Isuf Sulovari, Sigfrid Mullisi, Shpëtim Arapi, Ylli Haruni, Ismail Cani, Kujtim Koprencka* etj.

Kjo periudhë korrespondon me ***periudhën e fundit dhe të pestë*** të zhvillimit të etapave në pedagogjinë botërore. Kjo ishte në vazhdën e përpjekjeve me tendencë drejt njohjes dhe kërkimit të thelluar si dhe përfshirjen e përpunimin e njohurive për të shfrytëzuar prova normale në vlerësimin e dijes. Shfaqja e kërkimi i metodave gjenetike dhe neurologjike të besueshme, krijon mundësinë e studimit të veçorive të rrethanave biologjike e psikologjike të inteligjencës njëkohësisht, zhvillimin e inteligjencës intuitive.

Në këtë periudhë vlen të nderohet aktiviteti i veçantë i artistëve elbasanas **Bukurosh Sejдинi** (1916-1991) dhe **Vasil Toli**. Këta janë dy piktorët e fundit që vazhduan studimet e larta jashtë vendit, në Bukuresht, dhe i përfunduan në Itali (Firence). Kthehen më 1942 në atdhe; B.Sejдинi në shkollën *Normale*

të qytetit të lindjes dhe V.Toli në Prishtinë. Mbas çlirimit të vendit, janë këta bashkëkohës të Z. Kolombit që zhvillojnë për tri dekada lëndën e vizatimit në *Normale*.

Bukurosh Sejdini, artist i madh elbasanas, përfaqësues i artit shqiptar

me punimet e tij, i njohur nga aktivitetet që ka organizuar dhe organizon Galeria e Arteve Tiranë nëpër kryeqytetet e botës. Ky piktor është ndër nxënësit e talentuar të Shkollës së Vizatimit në Tiranë, shkollë e themeluar në vitin 1932 nga A. Kushi, O. Paskali, A. Buza etj.

Si piktor, Sejdini krijon tablotë: “*Festa e çlirimit*”, “*Skënderbeu*”, “*Qemal Stafa*” peizazhi “*Cërriku*”, portretet “*N. Frashëri*”, “*A. Frashëri*”, “*Tomorr Sinani*” etj. Vepra e tij që e bën të njohur anembanë Shqipërisë dhe në botë, është

“*Agimi i 17 nëntorit 1944*”, vepër krijuar më 1957 dhe përfaqësuar në artin shqiptar në Moskë në 1958. Vepër e njohur edhe në Enciklopedinë Franceze si përfaqësuese e artit shqiptar në vitet '50. Në vitin 1979, meriton titullin “*Artist i Merituar*” dhënë nga Presidiumi i Kuvendit Popullor të Shqipërisë.

Kuptimplotë vjen përshkrimi i piktorëve dhe profesorëve të parë të pikturës në *Normalen* e Elbasanit, nga ish nxënësi i tyre Përparim Hysi, me rastin e

Bukurosh Sejdini,
“Naim Frashëri”

Bukurosh Sejdini, “Qemal Stafa”, 1964

Bukurosh Sejdini,
“Cërriku”, 1955

Bukurosh Sejdini,
“Agimi 17 Nëntor 1944”, 1957

Bukurosh Sejdini,
“Skënderbeu”, 1968

Bukurosh Sejdini,
“Abdyl Frashëri”, 1978

Bukurosh Sejdini,
“Lidhja Prizrenit”, 1978

102 vjetorit të *Normales* Elbasan. Shkrimi i Hysit “Ata, të mrekullueshmit!... - Homazh dhe dashuri për profesorët e mi”, botuar në gazetën “Kritika”¹ më 01.

1 <http://www.gazetakritika.net/Forumi/Doreshkrim.php?itemid=4399>

12. 2011, i përshkruan kështu: “... i mrekullueshmi Bukurosh Sejdini “Piktor i merituar” dhe Vasil Toli... mjeshtër në vizatimet me laps...”

Vasil Toli mbaroi shkollën e mesme industriale në Shkodër. Atje ra në kontakt me artin figurativ të artistëve shkodranë, ndërsa studimet e larta i kreu jashtë vendit, në Bukuresht dhe i përfundon në Itali (Firence).

Para çlirimit punoi në Prishtinë, ndërsa pas luftës kthehet në Elbasan dhe kontribuon në artin elbasanas, duke shfrytëzuar gjithë talentin dhe profesionalizmin në dekorimin e qytetit dhe institucioneve të tij. Toli ishte në të gjitha ngjarjet dhe festat që gëzonte qyteti.

Kjo periudhë e aktivitetit të këtyre dy piktorëve dëshmon për përmasat kombëtare të shkollës, por mbi të gjitha mbi rëndësinë absolute të lëndëve të edukimit artistik në përgjithësi dhe të atij vizual në veçanti, ku veç punës krijuese në pikturë në të gjitha gjinitë figurative, (si kompozim, portret, peizazh, dhe natyrë e qetë) dhe në disa teknika të preferuara të kohës (pikturë, grafik, vizatim dhe pak skulpturë), ata ushtruan punë pedagogjike në edukimin vizual të fëmijëve. Aktiviteti i tyre krijues ishte një prej kritereve që u përgjigjej zhvillimeve teorike (si *Raymond B. Cattell* dhe *John Horn* në 1966) të kohës, bazuar në zhvillimin mendor në kufijtë e dy aftësimeve:

- edukimi i inteligjencës së lëvizëshme biologjike, e cila bazohet në aftësinë për të arsyetuar dhe mbajtur mend;
- inteligjenca e kristalizuar, ku përfshihen njohuritë dhe aftësitë e fituara nëpërmjet punës dhe eksperiencës.

Këta dy pedagogë elbasanas të vizatimit, e thelluan procesin e *Vizatimit nga Natyra*, duke e realizuar drejtpërdrejt me modele dhe ishte një hap përpara, në raport me metodikat e para viteve '40, kur niveli i nxënësve ishte më i ulët dhe Z. Kolombit do i duhej t'i përshtaste me kopjimin e modeleve të bëra nga punimet e artistëve.

Si rrjedhojë e këtyre eksperiencave të *Normales* me mësimin e vizatimit nga piktorët më të njohur shqiptarë (1909-1940) dhe me vazhdimin e traditës së tyre nga nxënësit e tyre, piktorët elbasanas (1940-sot), hapin një faqe të re në historinë e *Normales* së Elbasanit, nga ku marrin rrugë shkolla e mesme pedagogjike *Luigj Gurakuqi, Instituti i Lartë Pedagogjik*, shkolla e mesme e pikturës *Onufri* dhe finalizuar me universitetin *Aleksander Xhuvani*. Ashtu si edhe në fusha të tjera të dijes, pas viteve '40 nis e zhvillohet gjerësisht në këto shkolla arti e mësuesia, teoria e edukimit të inteligjencave të shumëllojshme,

produkt i cili finalizohet me teorinë bashkëkohore të Howard Gardner (1983), mbi edukimin e aftësive të integruara. Kjo teori në kohët e sotme përcaktohet me edukimin e shtatë inteligjencave, duke nisur fillimisht nga inteligjenca gjuhësore dhe ndjekur nga ajo muzikore, logjike-matematikore, hapësinore pamore, e ndjeshmërisë trupore, e brendshme personale dhe e komunikimit.

Howard Gardner

Në këtë atmosferë të zhvillimit të traditave të *Normales*, përfshi piktorët e parë mësues elbasanas Sejдини dhe Toli, nis e lulëzon aktiviteti pedagogjik i nxënësve të tyre elbasanas, i piktorëve Andon Lakuriqi, Isuf Sulovari

e Xhemal Lufta. Këta piktorë të nderuar punuan dhe jetuan në etapën e modernizimit dhe profesionalizimit të shkollave shqiptare. Në Elbasan kjo kurorëzohet me ngritjen e Institutit Pedagogjik “*Aleksandër Xhuvani*”, ku dha leksionet e para dhe shtriu mësimdhënien praktike të vizatimit z. Xhemal Lufta, piktor i peizazhit dhe natyrave të qeta. Punimet e tij janë të dallueshme për nga përmasat e vogla dhe stili i shikimit konkret të objekteve dhe natyrës. Peizazhet

Xhemal Lufta

e tij, si në vizatim dhe pikturë, janë pjesë e fondit historik të qytetit, për godina që tashmë nuk ekzistojnë, pas ndërtimit të rrugëve dhe lagjeve të reja.

Isuf Sulovari, piktor elbasanas i spikatur i artit shqiptar i cili kishte vetëm një zë, zërin e talentit, ndaj dhe nxënësit e tij në shkollën *Onufri* e perceptonin si disidencën e artit socialist, jo nga temat, por nga forma që tërhiqte vëmendjen e të qenit ndryshe. Isuf Sulovari ishte piktor me prirje stilizuese

Xhemal Lufta,
“Martesa shqiptare”, 1999

Xhemal Lufta,
“Autoportret”, 1994

Xhemal Lufta,
“Nëna”, 1976

Xhemal Lufta,
“Isuf Myzyri”, 1975

Xhemal Lufta,
“Ndërtime të reja”, 1969

Xhemal Lufta,
“Trapi në Shkumbin”, 1966

Xhemal Lufta,
“Natyrë e qetë”, 2004

Xhemal Lufta,
“Natyrë e qetë”, 1988

Xhemal Lufta,
“Fshati Spatharë”, 1999

Xhemal Lufta,
“Rrapi Bezistanit”, 1968

Xhemal Lufta,
“Gjirokastra”, 1990

Xhemal Lufta,
“Natyrë qetë”, 1983

Xhemal Lufta,
“Portret vajza” 1991

Xhemal Lufta,
“Natyrë e qetë”, 1994

të formës brenda një gjuhe grafike të pasuruar me ngjyra dekorative dhe kolorit të lidhur me ngjyra të pastra, të ngrohta dhe të ftohta. Temat e pikturës së tij janë heronjtë, kantieret e punës, temat e thjeshta nga lufta dhe puna dhe peizazhe, natyra të qeta dhe portrete. Tabloja *“Gjiganti industrial”* mund të quhet si një nga veprat më përfaqësuese të realizmit socialist. Me një frymë që siç e cilëson piktori Edi Hila, *“...të lindur, pikturat e Sulovarit sillnin gjithnjë një ndjesi ndryshe nga ajo e kohës kur janë krijuar...”*

“Një Leger” (Ferdinand Leger, piktor francez i surealizmit, shek.XX), kështu do të shprehej Mbretëresha Suzan, sapo të shihte disa punë të Isuf Sulovarit, gjatë vizitës së parë në Galerinë Kombëtare të Arteve, diku pas viteve 2000. Disa nga punimet e tij më të mira janë në Galerinë Kombëtare dhe të qytetit.

Isuf Sulovari, “Autoportret”

Isuf Sulovari, “Peizazh”, akuarel, 1951

Isuf Sulovari, “Mollët”, 1957

Isuf Sulovari, “Portret”, 1958

Isuf Sulovari, "Portret"

Isuf Sulovari, "Peizazh"

Isuf Sulovari, "Gjirokastra". 1985

Isuf Sulovari, "Peizazh"

Isuf Sulovari, "Gjirokastra". 1985

I.Sulvari,
“Skënderbeu”, 1996

I.Sulvari,
“Çerçiz Topulli”

I.Sulvari,
“Masakra 4 shkurtit 1944”, 1970

I.Sulvari,
“Isa Boletini”, 1978

I.Sulvari,
“Qemal Stafa” 1978

I.Sulvari,
“Yje të pashuara” 1973

I.Sulvari,
“Pushim partizan”, 1971

I.Sulovari,
“Në repartin ushtarak”, 1969

Isuf Sulovari,
“Montatori”, 1974

I.Sulovari,
“Saldatori”, 1974

I.Sulovari,
“Nënë Hurmaja”, 1988

I.Sulovari,
“Enver Hoxha” 1973

I.Sulovari,
“Mbledhja e barit”, 1989

I.Sulovari,
“Gjigandi Metalurgjik”, 1974

I.Sulovari,
"Mjelësja", 1977

I.Sulovari,
"Vajza me shtamë"

I.Sulovari,
"Piktorja", 1987

I.Sulovari,
"Ujë burimi", 2000..

I.Sulovari,
"Nudo", 1992

I.Sulovari,
"Nudo", 1992

I.Sulovari,
"Djali me flokë"

I.Sulovari,
"Bukuroshja", 1993

I.Sulovari,
"Nëna me fëmijë", 1981

I.Sulovari,
"Nëna", 2003

I.Sulovari,
"Abstraksion lirie", 1993

Ndërsa për mendimin tim, Sulovari ka një influencë më të gjerë se një përcaktim. Ka edhe nga Henri Matisse, nga Diego Rivera, nga Robert Delany, Pablo Pikaso, Pol Sezan etj.

Ikëti kalibri artistik është edhe profesori elbasanas i pikturës, **Andon Lakuriqi**, “*Piktor i Merituar*”. Këtë artist elbasanas, e lidh me Shkodrën jo vetëm trashëgimia e mësimdhënies së artit, por është dhe vendlindja e tij; lindur më 1934, atëherë kur elbasanasit kishin vlerësimet maksimale për artet pamore. Ndërpren shkollën pedagogjike për të vazhduar Liceun Artistik në Tiranë dhe i vazhdon studimet në Akademinë e Arteve të Bukura, Rjepin në Petërburg, për t’i përfunduar në Institutin e Lartë të Arteve Tiranë. Mbron diplomën shkëlqyeshëm me kompozimin “*Pas fitores*”. Andon Lakuriqi punon mësues në Shkollën Pedagogjike Elbasan në 1967-1970, themelues i degës së pikturës në Shkollën e Mesme Artistike Elbasan, së cilës i vuri dhe emrin “*Onufri*” në 1974. Pjesëmarrës në shumë ekspozita ndërkombëtare dhe veprat e tij pasurojnë posterat, kartolinat, pullat etj.

Andon Lakuriqi ka qenë një personazh i njohur në jetën artistike të vendit, duke mbajtur nga viti 1969-1980 detyrën e kryetarit të Lidhjes së Artistëve dhe Shkrimtarëve të qytetit të Elbasanit. Në vitin 1969, bashkë me Kol Xhumarin dhe Gani Bedhinë, është bashkautor i librit të Abetares. Ai mban titullin “*Piktor i Merituar*” dhe Urdhrin “*Naim Frashëri*”, si dhe është fitues i një sërë çmimesh kombëtare në pikturë. Ndër punët më të njohura janë “*Mbas fitores*”, “*Fundi i fashizmit*”, “*Ata që i kënduan luftës*”, “*Kthim nga puna*”, “*Vallja e shpatave*”, “*Prova e parë*”, “*Nusja e nënës*”, “*Metalurgët*”, “*Onufri*”, “*Fitore sportive*” etj. Disa nga këto vepra janë riprodhuar, filmuar dhe emetuar në emisione postare të Postës Shqiptare dhe janë përfshirë në albume të ndryshme. Është piktori i nderuar me më shumë çmime e dekorime në Elbasan.

E gjithë kjo traditë e zhvillimit të lëndës së vizatimit nga viti 1909, deri më 2018 në Elbasan, si dhe evolimi i teorisë së zhvillimit mendor të fëmijëve në vend dhe në botë, e afron dhe e kushtëzon edukimin vizual të fëmijëve me metodat dhe konceptet e sotme, që afron teoritë e Benjamin Bloom dhe

Andon Lakuriqi,
"Onufri"

Andon Lakuriqi,
"Partizani i plagosur"

Andon Lakuriqi,
"Muradin Hoxha"

Andon Lakuriqi,
"Peizazh"

Andon Lakuriqi,
"Peizazh"

Andon Lakuriqi,
"Atyre që kënduan luftës"

Andon Lakuriqi,
"Kthimi nga puna"

Andon Lakuriqi,
"Metalurgët"

Robert Sternberg në 1985, mbi Tri-Polaritetin e Inteligjencës:

- * *Mendimi Analitik është aftësia për arsyetim dhe përpunim të informacionit,*
- * *Mendimi Krijues është aftësia në përdorimin e eksperiencave të kaluara*

Benjamin Bloom

Robert Sternberg

për t'u qartësuar dhe marrë me situatat e reja,

- * *Mendimi Praktik është aftësia në jetën e përditëshme dhe në përshtatje me kërkesat e jetës.*

Ky tipar tripolar, përputhet më së miri me idenë se një profesionist i aftë është edhe mësimdhënës i zoti. Kjo ka ndodhur me *Normalen* e mbi 100 viteve në lëndën e vizatimit. Mjeshtrat e artit pamor kanë ngritur vlerat e mësimdhënies.

Kjo konstatohet mbas 100 viteve të *Normales*, mbasi sot të gjithë janë në kontakt me zhvillimet e reja në artin shqiptar dhe konstatojnë se qyteti i Elbasanit nuk i merr artistët pamorë, por i krijon në shkollat e tij brenda një zinxhiri mësimor dhe më pas i shpërndan ata brenda vendit dhe në botë. Kjo ishte ëndrra e normalistëve të 1909 dhe vazhdon të jetë një realitet që përpiket të jetë krah arteve dhe kulturës europiane edhe sot.